

Az ungvári unió kérdései

VÉGHSEŐ TAMÁS

1971-ben született Csengerben. Görögkatolikus pap, egyháztörténész, a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola rektora, az MTA-SZAGK-HF Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport vezetője. Legutóbbi írását 2020. 12. számunkban közzöltük.

¹A keleti katolikus egyházak legújabb bemutatása a Keleti Kongregáció gondozásában: Congregation for the Eastern Churches: *The Catholic East*. [Roma] 2019.

Az egykori Magyar Királyság területén a 17. század során létrejött görögkatolikus egyházak jelentős része az 1646. április 24-én megkötött ungvári unióban született meg. A mai állapotokból kiindulva az ungvári unió örökösei a Kárpátalján működő Rutén Görögkatolikus Egyház (Munkácsi Eparchia), az Egyesült Államokban létrejött Rutén Görögkatolikus Egyház (metropoliai rangú egyház), a Szlovák Görögkatolikus Egyház (metropolitai rangú egyház), a Magyar Görögkatolikus Egyház (metropolitai rangú egyház). Bár az erdélyi Román Görögkatolikus Egyháznak a 17. század végén megvolt a maga saját uniója (1699–1700, gyulafehérvári unió), az ország északnyugati régiójában (Szatmár, Máramaros, de még egyes bihari parókiák is) élő görögkatolikus közösségek egy része az ungvári unió eredményeként és a munkácsi püspök alá tartozva tagozódott be a katolikus egyházba. Ugyanez elmondható a Magyar Királyság déli területein létrejött görögkatolikus közösségekről, melyek ma Horvátországban és Szerbiában élnek: 1611-ben a térségnek megvolt a maga saját uniója, de a mai Szerbiában élő görögkatolikusok ősei a munkácsi püspök joghatósági területéről a 18. század közepén Bácskába települt ruszinok voltak.¹

A tizenöt bizánci rítusú katolikus részegyház közül tehát hat teljesen vagy részben az ungvári unió egyházának nevezheti magát, ami már önmagában is elegendő ok arra, hogy az ungvári unióval mint jelentős egyháztörténeti eseménnyel tudományos igénnyel is foglalkozzunk. Van azonban két további szempont is, melyek aktualitást adnak az ungvári unióról szóló diskurzusnak.

Az első kilép a tudományos kutatás területéről, és napjaink egyik egyházpolitikai kérdését érinti. Az 1989-ben ismét engedélyezett görögkatolikus egyház a Szovjetunió megszűnése után a függetlenné vált Ukrajnában látott hozzá az újjáépítés és újjászervezés nehéz feladatának. A többmillió hívószámmal rendelkező Ukrán Görögkatolikus Egyház gyakorlatilag az újjászerveződés első pillanatától kezdve arra törekedett, hogy a kárpátaljai Munkácsi Eparchiát is integrálja a nagyérseki egyházszervezetbe. Az ukrán görögkatolikus egyház vezetői az „egy ország — egy görögkatolikus egyház” érvet alkalmazva próbálták meg elérni a római Apostoli Széknél a két *sui juris* egyház egyesítését, ami a gyakorlatban a Munkácsi Eparchiának az Ukrán Görögkatolikus Egyházhoz való csatolását jelentené. Szent II. János Pál pápa és utódai ellenálltak ezeknek a törekvéseknek, melyek Milan Šašik munkácsi püspök 2020-ban bekövetkezett váratlan halála után ismét felerősödtek. A Munkácsi Eparchia önál-

lóságának megszüntetését ellenzők azzal érvelnek, hogy a két egyház két különböző unióból születve két, egymástól jól megkülönböztethető és évszázadokon át külön utakon fejlődő hagyományt képvisel. Az Ukrán Görögkatolikus Egyház ugyanis a Lengyel Királyság területén élő ruténeknek az 1596-ban Breszt városában megkötött uniójával jött létre, míg a kárpátaljai görögkatolikus egyház — mint fentebb említettük — az ungvári unió egyházai közé tartozik. Ukrán görögkatolikus egyháziak gyakran érvelnek azzal, hogy a hívek nem értik, sőt megbotránkoznak azon, hogy egy állam területén két görögkatolikus egyház is működik, és a kisebbik fölött a kijevi nagyérseknek, kit az ukránok következetesen patriarchának neveznek, nincs joghatósága. Ezért az ukrán hívek tájékoztatását, illetve megnyugtatót is szolgálhatja, ha az ungvári unióról szóló tudományos diskurzus újraindul és nagyobb nyilvánosságot kap.

Van azonban egy másik, „tisztán” tudományos szempont is. 2015-ben egy levéltári felfedezés újra megnyitotta az ungvári unió mint történelmi esemény többé-kevésbé lezártként vélt kérdését. Juraj Gradoš szlovák történész az Eperjesi Állami Levéltárban megtalálta az 1646. április 24-én az ungvári várkápolnában aláírt „uniós okmányt”.² A felfedezésnek óriási tudományos jelentősége van, mivel — bármennyire is meglepőnek tűnhet a laikus szemlélő számára — mindezidáig nem állt a történettudomány művelőinek rendelkezésére olyan forrás, mely az ungvári unió napján keletkezett. A Drugeth-család okmányai között megtalált dokumentum azonban olyan információkat tár elénk, melyek felborítják a történészek között kialakult konszenzust az ungvári unióról.

A Gradoš-féle felfedezésig az ungvári unió időpontjával kapcsolatban a Hodinka Antal által 1911-ben megfogalmazott gondolatmenet alapján alakult ki konszenzus.³ Hodinka — és 2015-ig mindenki más — egy 1652. január 15-én keletkezett levél⁴ adataiból indult ki. Ezt a levelet hat görögkatolikus főesperes írta X. Ince pápának, akitől püspökük, Parthén Péter megerősítését kérték. A főesperesek levele 2015-ig az unió időpontjához legközelebb eső forrás volt, mely magának az eseménynek a részleteit is tartalmazza. A pápának írt kérvény azonban a történelmi tényekkel össze nem egyeztethető állításokat is megfogalmaz. Az esperesek ugyanis az ungvári unió eseményét felidézve azt írták, hogy Jakusich György egri püspök 1649. (!) április 24-ére hívta össze a térség ortodox papjait az ungvári várkápolnába. Ezzel az állítással az a probléma, hogy Jakusich György 1647 novemberében meghalt! Néhány sorral lentebb a főesperesek azt is állítják, hogy a Jakusich püspök jelenlétében megkötött uniót az utódja, Kisdi Benedek püspök 1648-ban megerősítette. Az ellentmondásokat Hodinka azzal oldotta fel, hogy az 1649-es évszám nyilvánvalóan tollhiba, s a kilences helyett hatosnak kellene szerepelnie. Bár a szövegben az évszám betűkkel van kiírva és nem számokkal, Hodinka magyarázata meggyőzőnek tűnt. Különösen azért, mert Hodinka kimutatta, hogy Jakusich György 1645

²Juraj Gradoš:
*The Union of Uzhorod
and the Document from
April 24, 1646.* Eastern
Theological Journal, 2
(2016/2), 303–314.

³Hodinka Antal:
*A munkácsi görög-katholi-
kus püspökség története.*
MTA, Budapest,
1909, 252–319.

⁴A levél szövege:
Hodinka Antal:
*A munkácsi gör. szert.
püspökség okmánytára.*
Unió Könyvnyomda,
Ungvár, 1911, 122. és
Michael Lacko:
*Unio Užhorodensis
Ruthenorum Carpathico-
rum cum ecclesia catholi-
ca.* Institutum Orientalium
Studiorum, Roma,
1965, 98–100.

decemberétől kezdve hónapokon át Ungvárott tartózkodott testvérénél, Jakusich Annánál, aki a nem sokkal korábban elhunyt Homonnai Drugeth János országbíró özvegyeként igyekezett átvenni a hatalmas birtokállomány adminisztrációját. Az úrnő már évekkel korábban, 1642-ben házat vásárolt két Lengyelországból hívott szerzetesnek, Parthén Péternek és Kossovich Gábornak, akiket azzal bízott meg, hogy a családi birtokokon élő ortodox papok körében az unió eszméjét terjesszék. Hodinka rekonstrukciója szerint Jakusich György ungvári tartózkodása során megismerkedett a két szerzetes tevékenységével is, s úgy ítélte meg, hogy 1646. április 24-ére — védőszentjének ünnepére — összehívhatja a környékbeli papokat az unió kihirdetésére. A főesperesek levele említi az esemény részleteit is: a püspök jóindulatú invitálására 63-an megjelentek az ungvári várkapornában, ott Szent Liturgiát végeztek, buzdító beszédet hallgattak meg, majd elfogadták a katolikus egyház tanítását és a pápa főségét három feltétel mellett: 1. a bizánci rítust sértetlenül megőrizhetik; 2. a püspöküket maguk választják, s a Szentszék megerősíti; 3. a görögkatolikus papok részesülnek mindazon kiváltságokban és mentességekben, melyekben a katolikus klérus tagjai részesülnek. A három feltételt Jakusich püspök elfogadta.

Ezt a rekonstrukciót borítja fel a 2015-ben megtalált dokumentum. A keltezése megerősíti Hodinka feltételezését: kétségtelen, hogy 1646. április 24-én történt az esemény. Ugyanakkor a dokumentum nem tekinthető uniós okmányoknak, legalábbis abban az értelemben nem, ahogyan azt a főesperesek levele feltételezi. A mindössze félfoldalnyi terjedelmű iratban ugyanis szó sincs arról, hogy az összegyűlt ortodox papok elfogadták volna a katolikus egyház tanítását és a pápa főségét, és nincsen szó feltételekről se. A dokumentum „mindössze” egy nyilatkozat, melyben az aláírók esküvel kötelezik magukat és utódaikat Jakusich György egri püspök és utódai joghatóságának elismerésére.

A felfedezés tehát ismét aktuálissá teszi az ungvári unió kérdését, s egyrészt intenzívebb levéltári kutatásokra ösztönöz, másrészt pedig lehetőséget teremt arra, hogy az eseménnyel kapcsolatban újabb kérdéseket fogalmazzunk meg. Az egyik lehetséges kérdés — véleményem szerint — így hangzik: hány ungvári unió volt? Egy konkrét eseményről kell beszélnünk vagy pedig egy olyan eseménysorról, mely részben a helyi hagyományokra épülve, részben pedig az éppen aktuális problémákhoz igazodva bontakozott ki?

Mielőtt választ keresnék erre a kérdésre, szeretném tisztázni, hogy itt nem a történetírásunk által is jól ismert tényről van szó, vagyis arról, hogy az ungvári unió csak egy első mozzanata volt annak az uniósorozatnak, amely körülbelül 1720-ig, vagyis a máramarosi unióig tartott, és amelynek során a görögkatolikus egyház földrajzi értelemben — térségről térségre haladva — gyarapodott. Kérdésfelvetésem az ungvári unióra vagy uniókra fókuszál, és azt feszegeti, lehet-e némi igazság abban, amit a görögkatolikus főesperesek levele az 1649-es évről állít.

Kiindulópontként az 1646. április 24-én kelt dokumentum legfőbb jellegzetessége kínálkozik. Vagyis az a tény, hogy a forrás egyértelmű tanúsága szerint azon a napon nem köttetett unió, legalábbis nem a klasszikus uniófelfogás értelmében. Az történt, hogy ortodox papok egy csoportja elismerte az egri püspök joghatóságát. De miért tették ezt? A dokumentumból nem derül ki, de tudjuk, hogy gyakorlatilag nem volt püspökük. Évszázados hagyományaiknak megfelelően, a térségbeli ortodoxok a munkácsi monostorban élő higument tekintették főpásztoruknak, akit megválasztása után — többnyire Moldvában — püspökké szenteltek. Ebben az időben viszont az 1633-ban higumenné választott és püspökké szentelt Taraszovics Bazil már évek óta akadályoztatva volt feladatai ellátásában. Mégpedig azért, mert 1640 decemberében — többéves titkos tárgyalások lezárásaként — a nyilvánosság elé lépve uniót kívánt kötni Lippay György egri püspök jászói rezidenciáján.⁵ A református erdélyi fejedelem (és magyarországi főúr), I. Rákóczi György munkácsi várkapitánya, Ballingh János a szó szoros értelmében az oltártól hurcolta el a püspököt és vetette tömlőbe a merész kísérlet miatt. Néhány hónap múlva ugyan Taraszovics kiszabadult és Bécsben letette a katolikus hitvallást, de nem térhetett vissza munkácsi székhelyére. A királytól Nagykállóban kapott lakást, védelmet és szerény javadalmat. Munkácsról való kiűzetése viszont teljesen elvágta őt a papjaitól, akik teljes joggal érezhették magukat „árván”.

A fejedelem 1643 májusában megüresedettnek nyilvánította a munkácsi püspöki széket és Juszko János drágabártfalvi pap személyében új püspököt nevezett ki. Ugyanakkor Juszko püspökszenteléséről semmilyen forrás nem maradt fenn. Valószínűleg igaza van Lackónak, aki szerint nem is került sor ilyesmire: Juszko csupán egy kálvinista szellemiségű pap volt, és az is maradt, akinek meg kellett elégednie azzal a „joghatósággal”, amit a református fejedelemtől kapott.⁶ Ez utóbbi csak a munkácsi uradalom területén tudta biztosítani Juszko tekintélyét, míg a szomszédos, a katolikus Drugethek kezén lévő ungvári uradalom papjai nem álltak ilyen kényszer alatt. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy a Nagykállóban élő, katolikus lett Taraszovics püspök miért nem próbált joghatóságot gyakorolni legalább a katolikus földesurak területén. A válasz a munkácsi monostor jelentőségében rejlik. Mivel az ország rész bizánci rítusú keresztényei számára a munkácsi monostor volt az egyetlen — a parókiális szintet meghaladó — intézmény, a püspöki tekintély szükségszerűen „összenőtt” a monostorral. Ahogyan az Taraszovics utódai esetében is a következő évtizedekben egyértelműen megragadható: nem létezett püspöki tekintély a munkácsi monostor nélkül. Sőt, maga Taraszovics is annyira fontosnak tartotta a Munkácsra való visszatérést, hogy élete végén (1648 körül) még az unió megtagadását is felvállalta. Mindenképpen a munkácsi monostorban és annak törvényes vezetőjeként akarta befejezni életét, hogy — elődjeihez hasonlóan és a hagyományoknak megfelelően — lehetősége legyen befolyásolni

⁵A Taraszovics-ügy legújabb összefoglalása: Véghseő Tamás: „...mint igaz egyházi ember...” *A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése.* Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2011, 43–53.

⁶Michael Lacko: *Unio Uzhorodiensis...*, i. m. 81.

az utód kiválasztását. Az unió megtagadása meglepő döntés attól a Taraszovicstól, aki a katolikus hitvallás letételével rengeteget veszített. Miért változtatta meg döntését éppen a halálhoz közeledve? A választ az általa kiválasztott utód személye adja meg. Taraszovics azt a Parthén Pétert választotta, aki az ungvári unió kulcsszereplője volt, vagyis köztudottan görögkatolikus. Tehát Taraszovics személyes döntésként azért tagadta meg az uniót, hogy biztosítsa az unió és az unió által a közössége jövőjét.

Az 1646. április 24-én Ungvárra siető papok elsődleges célja tehát az volt, hogy megoldást találjanak az évek óta tartó áldatlan állapotokra. Püspökre volt szükségük, s mivel Munkácson nem püspök állt a monostor élén, elfogadták az egri püspök joghatóságát. Fontos tény, hogy a latin szertartású főpásztor elismerésére nem átmeneti megoldásként tekintettek. Ellenkezőleg: hangsúlyozzák, hogy az akkori püspök, Jakusich György utódait is elismerik, és a saját utódaikat is kötelezik ugyanerre. Ez azt jelenti, tisztában voltak azzal, hogy elindultak egy úton, ami közösségüket végérvényesen a katolikus egyházba vezeti. Ezért joggal tekintjük az 1646. április 24-i eseményt a görögkatolikus egyház létrejötté pillanatának még akkor is, ha a klasszikus unióértelmezés alapvető elemei — a katolikus hitvallás letétele és a pápa főségének elismerése, illetve az unió feltételeinek megfogalmazása — hiányoznak.

Valamikor azonban ezekre is sor került. A főesperesek 1652. január 15-én kelt levele szerint volt egy (?) olyan esemény Ungváron, amikor megtörtént a katolikus hitvallás letétele, a pápa főségének elismerése és feltételek megfogalmazása. Láttuk, hogy ez a levélben leírt módon nem történhetett meg 1649-ben. És az sem mellékes szempont, hogy az unió második feltétele, vagyis a szabad püspökválasztás lényegében ellentmond az 1646. április 24-i nyilatkozatnak. Mikor történhetett ez és mi vezetett el oda, hogy a görögkatolikusok feltételeket kezdtek megfogalmazni?

A válaszok keresése során — véleményem szerint — az esemény jellegéből kell kiindulnunk. 1646. április 24-én egy papi gyűlés résztvevői tették az egri püspök joghatóságát elismerő nyilatkozatot. Ez a papi gyűlés nem egyszeri és rendkívüli esemény volt. A térségben élő ortodox papok életéhez hozzátartozott, hogy évente egyszer meg kellett jelenniük egy nagyobb településen, uradalmi központban, és ott a földesúr megbízottjai előtt számot kellett adniuk tevékenységükről és életvitelükről. Ez a szokás a későbbi évtizedekben, vagyis már „görögkatolikus korban” is megmaradt. Változtak az elszámoltatás szabályai,⁷ de maga az „intézmény” megmaradt. Ezt szem előtt tartva joggal feltételezhetjük, hogy 1646 után a következő évben, majd 1648-ban, 1649-ben is (és így tovább) összegyűltek Szent György ünnepén Ungváron a környékbeli papok. Mivel 1642-től kezdve földesúri kezdeményezésre az ungvári uradalomban két szerzetespap, Parthén Péter és Kossovich Gábor a katolikus egyházzal való unió gondolatát terjesztette, az ezekben az években tartott papi gyűlések elsősorban nem az egyes papok elszámoltatásáról és a vizsgáztatás-

⁷Például az özvegy papok újranoősülése görögkatolikusként szigorú szankciókkal járt, míg az „ortodox korban” ezt elnézték.

ról, hanem a közösség égető problémáiról és legfőképpen a közösség jövőjéről szoltak. 1646-ban az egri püspök elismerésével megtették az első lépést, a következő években pedig — nyilván az 1646-ban hozott döntésük következményeit is mérlegelve — a gyűléseiken pontosították, mit is jelent, illetve kell, hogy jelentsen a katolikus egyházba való betagozódásuk.

Két 1648-ból származó forrás alapján feltételezhetjük, hogy például az unió harmadik feltételét, vagyis a görögkatolikus papság közjogi helyzetének radikális megváltoztatását 1648-ban fogalmazták meg. Lippay György esztergomi érsek ugyanis 1648. május 14-én, Pozsonyban kelt levelében biztosítja az egyesült papságot arról, hogy a katolikus egyházi rend kiváltságait kiterjesztik rájuk is.⁸ Az 1648 szeptemberében tartott nagyszombati nemzeti zsinaton már az egyesült papok is megjelentek Parthén és Kossovics vezetésével. A nemzeti zsinat hivatalosan is tudomásul vette a görögkatolikus egyház létrejöttét.⁹ A zsinati határozatok 23. pontja megállapítja, hogy a Szepességben és az egri püspökség területén „széles kapu nyílt” a rutén szakadárak megtérésére és az Anyaszentegyházba való visszatérésére. Közülük nem kevés pap már vissza is tért az egyház kebelébe. A zsinat kijelenti, hogy immáron ők is részesülnek azon kiváltságokban és szabadságokban, melyek az egyházi rend sajátjai. Felszólítja továbbá a földesurakat, hogy mentsék fel ezeket a papokat a jobbágyi szolgáltatások alól és karolják fel őket úgy, ahogyan az a szomszédos Lengyelországban is megtörtént.¹⁰ Az a tény, hogy 1648-ban az esztergomi érsek és a nemzeti zsinat is figyelmet szentel a görögkatolikus papok közjogi emancipációjára, talán arra utal, hogy akkor volt ennek aktualitása. Lehetséges, hogy Lippay érsek május 14-én éppen a három héttel korábbi ungvári Szent György-napi papi gyűlésen elhangzottakra reagált?

De találhatunk összefüggéseket az unió első, a bizánci rítus sértetlenségét megfogalmazó feltétellel kapcsolatban is. A Jakusich György halála (1647 ősze) után Egerbe kerülő Kisdi Benedek az 1652-es főesperesi levél szerint megerősítette az uniót. Ugyanakkor vele kapcsolatban egy sokatmondó forrásunk is van: 1649 nyarán magyarázkodni kényszerül a Szentszék előtt azért, mert a Rómába érkező hírek (feljelentések) szerint támogatja azt, hogy görögkatolikus papok latin rítus szerint is misézzenek. Ezt a gyakorlatot Szentszék szigorúan tiltotta, mivel többek között a rítusok keverésének veszélyét is magában hordozta. A bizánci rítusúak szemében pedig a biritualizmus a latin rítusba való beolvadás útját egyengette. Kisdi püspök szomorúan fogadta a tiltást, mivel az egyházmegyéjét sújtó hatalmas paphiány enyhítésének lehetőségét látta abban, hogy az egyházmegyéje hirtelen több száz katolikus pappal gazdagodott.¹¹ Talán ez a tapasztalat vezetett az unió első — a bizánci rítus sértetlenségét kimondó — feltételének megfogalmazásához, akár 1649. április 24-én, ahogyan arra a főesperesek is emlékeztek 1652-ben?

Az unió második, a szabad püspökválasztásra vonatkozó feltételével, illetve annak megfogalmazásával kapcsolatban is felfigyelhe-

⁸Hodinka Antal:

A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára,
i. m. 154–155.

⁹Péterffy Carolus:

Sacra concilia Ecclesiae Romano-Chatholicae in regno Hungariae celebrata... I–II. Viennae – Posonii, 1742, II. 382–383.

¹⁰Erről Lippay György esztergomi érsek is tájékoztatja a Szentszéket az 1650-ben összeállított ad limina jelentésében.

Michael Lacko:
Unio Užhorodiensis...,
i. m. függelék 32. sz. dokumentum.

¹¹Uo. függelék 24–30. sz. dokumentumok.

tünk érdekes összefüggésekre. Amint fentebb láthattuk, ez a feltétel lényegében ellentétes az 1646. április 24-én tett nyilatkozattal. Mi volt az a történet, ami aktuálissá tette a püspökválasztás kérdését, mégpedig alig néhány év elteltével? A választ Taraszovics Bazil püspök Munkácsra való visszatérése adhatja meg. Mint láttuk, Taraszovics meghozta azt a személyes áldozatot, hogy a közössége jövője érdekében ő maga megtagadta az uniót és ezzel kibékült I. Rákóczi Györggyel. Pontosán nem tudjuk, mikor történt a kibékülés. Az biztos, hogy a fejedelem 1648. augusztus 1-jén már Munkácson élő püspökként említi Taraszovicsot, aki a megélhetése érdekében fordult hozzá kérvénnyel, mégpedig olyan halászati és fakitermelési jogok biztosítása érdekében, melyeket a püspök korábban — elűzése előtt — élvezett.¹² Életszerűnek tűnik, hogy Taraszovics püspök visszatérése nem sokkal korábban történhetett. 1648 (legkésőbb) nyaratól kezdve tehát a munkácsi monostor élén ismét törvényes püspök állt, még ha a nyilvánosság előtt az uniót meg is tagadta. Ugyanakkor az is köztudott volt, hogy Taraszovics püspök ekkor már idős emberként a monostori hagyományoknak megfelelően az utódja megválasztásán munkálkodott. Mint láthattuk, azt a Parthén Pétert jelölte utódjának — sőt, megválasztására a halálos ágyán meg is eskette vezető papjait —, aki köztudottan görögkatolikus volt.¹³ Ez azt jelentette, hogy a katolikus egyházba való betagozódás útján 1646. április 24-én elindult papok számára konkrét lehetőségként fogalmazódott meg az, hogy a számukra oly fontos munkácsi monostor élére olyan törvényes, a közösség hagyományainak megfelelően választott püspök kerül, aki maga is ezt az utat választotta. Lehetséges, hogy a következő, 1649. évi Szent György-napi gyűlésen a szabad püspökválasztásra vonatkozó feltétel kimondása ennek előkészítését szolgálta?

¹²Hodinka Antal:

*A munkácsi gör. szert.
püspökség okmánytára,*
i. m. 156–157.

¹³Uo. 158–159.

A fenti felvetésekből az is következhet, hogy a főesperes 1652-ben írt levelében az 1649-es évszám nem tollhiba, vagyis nem 1646-ot akartak írni. Feltételezésem szerint leírásuk „csak” annyiban téves, hogy egy 1646. április 24-én induló többéves folyamatot sűrítettek egyetlen napba és az 1649. április 24-i gyűléshez kötöttek minden történet Jakusich meghívó levelétől kezdve a katolikus hitvallás letételén át az unió feltételeinek rögzítéséig. Meg kell azt is jegyeznem, hogy az 1649-es évszám az Egri Egyházmegye emlékezetében is rögzült. 1749-ben Barkóczy Ferenc püspök az egyházmegyéje területén élő görögkatolikus papok számára összeállított instrukciójának bevezetőjében is az akkor éppen száz évvel korábban, 1649-ben megkötött unióról ír.¹⁴

¹⁴Véghseő Tamás –
Nyirán János (közread.):
*Barkóczy Ferenc egri
püspök kiadatlan
instrukciója az Egri
Egyházmegye területén
élő görögkatolikusok
számára, 1749. Szent
Atanáz Görögkatolikus
Hittudományi Főiskola,
Nyíregyháza, 2012, 45.*

Rövid cikkem címével is jeleztem, hogy az ungvári unió kérdéseivel kívánok foglalkozni. Az olvasó úgy is érezheti, hogy talán túlságosan is sok a kérdés és a feltételezés az ungvári unió körül. Ez így van, és véleményem szerint ez így van jól. Foglalkoznunk kell az ungvári unió kérdéseivel, mert a részletek tisztázása és a felmerülő kérdések megválaszolása, vagyis az unió mint történelmi esemény alaposabb megismerése hasznára lesz azon görögkatolikus egyházaknak, melyek önazonossága ebben az unióban gyökerezik.